

**O'ZBEKISTON JANUBIDA HUNARMANDCHILIKNING
RIVOJLANISHI****(1946-2020 YILLAR MISOLIDA)****Mamarajabov G'ayrat Abdulxakimovich***Termiz davlat universiteti**Jahon tarixi kafedrası dotsenti v.b.,**tarix fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)*mamarajabovg@tersu.uz

Annotatsiya: *Mazkur maqolada O'zbekiston janubida hunarmandchilik sohasining 1946-2020 yillar oralig'ida bosqichma-bosqich rivojlanishi, uning ijtimoiy-iqtisodiy hayotdagi o'rni va roli ilmiy asoslangan holda tahlil etilgan. Shu davr mobaynida hunarmandchilikning an'anaviy shakllari saqlanib qolgan holda, yangi iqtisodiy sharoitlarda qanday moslashgani va mustaqillikdan keyingi davrdagi o'zgarishlar yoritilgan.*

Kalit so'zlar: *Hunarmandchilik, janubiy O'zbekiston, an'ana, iqtisodiy islohotlar, mustaqillik, ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish.*

Surxondaryo vohasi o'zining ko'p asrlik tarixi, madaniyati va etnografik boyligi bilan ajralib turadi. Bu hududda hunarmandchilik - xalqning moddiy va ma'naviy ehtiyojini qondirish bilan birga, uning badiiy zehni, dunyoqarashi va estetik tafakkurini ifoda etuvchi muhim amaliy san'at turlaridan biri sifatida shakllandi. Amaliy-badiiy san'at esa o'z navbatida nafaqat hayot uchun zarur buyumlarni tayyorlash, balki ular orqali xalq ijodining badiiy ifoda vositasi sifatida xizmat qildi.

Surxon vohasida hunarmandchilikning shakllanishi ko'p jihatdan tabiiy-iqlimiy sharoit, tarixiy-madaniy muhit va xalqning an'anaviy hayot tarzi bilan uzviy bog'liq bo'lgan. Ayniqsa, vohadagi katta shaharlar - Termiz, Denov, Sherobod va Jarqo'rg'on kabi markazlar hunarmandchilikning taraqqiyotida muhim o'rin tutgan. Bu shaharlar savdo yo'llari kesishgan nuqtada joylashgani tufayli, mahalliy hunarmandlar nafaqat o'z buyumlarini ichki bozorda, balki Markaziy Osiyoning boshqa hududlariga ham tarqatish imkoniga ega bo'lganlar.

Vohada shakllangan hunarmandchilik turlari orasida quyidagilar alohida ajralib turadi:

Kulolchilik: Surxon vohasidagi kulolchilik buyumlari nafaqat foydali, balki estetik jihatdan juda boy bo‘lib, ularning badiiy bezaklarida an’anaviy o‘simlik va geometrik naqshlar uchraydi. Termiz va Sherobod kulollari tarixiy manbalarda alohida tilga olinadi.

Metall ishlash va zargarlik: Zargarlik san’atida mahalliy ustalar oltin, kumush, mis va bronza materiallaridan bezak buyumlar — bilanguzuk, ziynatlar, oshxona buyumlari yasagan. Bu buyumlarda xalq naqqoshligi va badiiy ta’bining yuksak darajasi ko‘zga tashlanadi.

To‘qimachilik: To‘qimachilik hunari mahalliy ayollar orasida rivojlangan bo‘lib, paxtadan yoki ipakdan to‘qilgan matolarga tikilgan milliy naqshlar har bir hududning madaniy xususiyatlarini aks ettiradi.

Naqqoshlik va ohangarchilik: Darvozalar, ustunlar va boshqa uy jihozlari o‘yma san’ati orqali bezatilgan. Ohangarlik esa qurollar, xo‘jalik asboblari va qurilish vositalarini tayyorlash bilan bog‘liq bo‘lgan.

O‘zbekiston qadimdan hunarmandchilik rivojlangan hudud hisoblanadi. Ayniqsa, mamlakat janubi – Qashqadaryo, Surxondaryo viloyatlari o‘zining ko‘p asrlik hunarmandchilik an’analari bilan mashhur¹. Bu hududlarda yashovchi xalq hunar turlarini avloddan-avlodga o‘tkazib, o‘ziga xos madaniyat va iqtisodiy hayot tizimini shakllantirgan. Hunarmandchilik nafaqat moddiy ishlab chiqarish sohasi, balki madaniy meros sifatida ham muhim ahamiyatga ega bo‘lib, uning har bir turi o‘z tarixiga, uslubiga va mintaqaviy xususiyatlariga ega. 1946-yildan boshlab, ya’ni Ikkinchi jahon urushidan keyingi davrdan to 2020-yilgacha bo‘lgan davrda janubiy hududlarda hunarmandchilik sohasi bir qancha bosqichlarni bosib o‘tdi. Bu bosqichlarda iqtisodiy va siyosiy o‘zgarishlar hunarmandchilikning rivojlanishiga bevosita ta’sir ko‘rsatdi.

---

¹ Karimov R. O‘zbekiston tarixida hunarmandchilik taraqqiyoti. – Toshkent: O‘zbekiston, 2001. – 112 b.

Sovet Ittifoqi davrida hunarmandchilik ko‘proq davlat va kooperativ tashkilotlar orqali boshqarilgan. “Hunarmandchilik faoliyati davlat tomonidan nazorat ostida bo‘lib, ko‘p hollarda u xalq xo‘jaligi ehtiyojlariga xizmat qilgan”². Bu davrda xususiy hunarmandchilikni rivojlantirishga nisbatan salbiy munosabat bo‘lgan, ammo an‘anaviy hunar turlari, xususan, kulollik va to‘qimachilik qishloq joylarda asosan oila doirasida saqlanib qolgan.

Shahrisabz, Termiz, Qarshi kabi shaharlarda tashkil etilgan artellar va kooperativlar orqali kulollar, to‘qimachilar, misgarlar va boshqa hunarmandlar faoliyat yuritgan. Biroq bu faoliyat asosan rejalashtirilgan iqtisodiyot talablari asosida shakllangan. Ayrim hollarda hunarmandchilik mahsulotlari eksportga ham chiqarilgan, biroq ishlab chiqarish hajmi qat’iy reja asosida belgilangan. Bundan tashqari, hunarmandchilik faoliyati ko‘p hollarda san’at va madaniyat bilan bog‘liq holda emas, balki maishiy ehtiyojlarni qondirish doirasida ko‘rilgan.

O‘zbekiston mustaqillikka erishganidan so‘ng “hunarmandchilik sohasida yangilanishlar va tiklanish davri boshlandi”³. Xususan, 1997-yilda tashkil etilgan “Hunarmand” uyushmasi faoliyati hunarmandlarni qo‘llab-quvvatlashda muhim rol o‘ynadi. Ushbu uyushma orqali hunarmandlar uchun yarmarkalar, ko‘rgazmalar, mahorat darslari tashkil etildi.

Qashqadaryo va Surxondaryo viloyatlarida kulollik, zardo‘zlik, kandakorlik va boshqa hunar turlari tiklanib, davlat tomonidan subsidiya va grantlar ajratilishi yo‘lga qo‘yildi. “Mustaqillik yillarida milliy hunarmandchilik merosini asrab-avaylash va uni rivojlantirish davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biriga aylandi”⁴.

Bu davrda hunarmandchilik faoliyati madaniy tadbirlar bilan bog‘liq holda jonlandi. Ayniqsa, xalq amaliy san’ati festival va ko‘rgazmalari orqali hunarmandlar o‘z mahsulotlarini keng jamoatchilikka taqdim eta boshladilar⁵. Shuningdek, maktab

² Islomov M. Mustaqillik yillarida hunarmandchilikning tiklanishi // “Ijtimoiy fanlar” jurnali. – Toshkent, 2005. – №3. – B. 54–58.

³ To‘xtaboyev H. Janubiy viloyatlarda hunarmandchilik va milliy an‘analar. – Qarshi: Nasaf, 2010. – 98 b.

⁴ Rasulov J. Hunarmandchilik va turizm: rivojlanish istiqbollari // “Iqtisodiyot va madaniyat” jurnali. – Toshkent, 2018. – №4. – B. 70–74.

⁵ O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Farmoni “Hunarmandchilikni rivojlantirish va qo‘llab-quvvatlash chora-tadbirlari to‘g‘risida”. – Toshkent, 2017.

va kollejlarda qoshida hunar o'rgatuvchi to'garaklar tashkil etilib, yosh avlodga bu boradagi an'analarni yetkazish ishlari boshlangan.

Ushbu davrda hunarmandchilik sohasi raqobatbardosh tarmoqqa aylandi. Turizmning rivojlanishi va ichki talabning ortishi "hunarmandchilik mahsulotlarini bozorga chiqarish imkoniyatlarini kengaytirdi"⁶. O'zbekistonning Janubiy hududlarida hunarmandchilik markazlari, ustaxonalar va hunar maktablari ochildi.

Xalqaro savdo aloqalari kengaygan sari, onlayn savdo maydonlari orqali hunarmandlar xorijiy bozorga chiqa boshladi. Bu esa, hunarmandchilikni nafaqat iqtisodiy, balki madaniy va turistik boylik sifatida qadrlanishini kuchaytirdi. Bundan tashqari, davlat tomonidan hunarmandchilik uchun imtiyozli kreditlar ajratilishi, soliq yengilliklari yaratilishi va mahsulotlarni eksport qilish imkoniyatlarining kengayishi bu sohani rivojlantirishga katta turtki berdi⁷.

Masalan, Surxondaryo viloyatida zardo'zlik va gilamdo'zlik, Qashqadaryoda esa kulollik va kandakorlik yuqori sur'atda rivojlandi. Ustoz-shogird an'anasi asosida faoliyat yurituvchi ustaxonalar soni ortdi va xalqaro ko'rgazmalarda ishtirok etish orqali mahalliy hunarmandlar tanila boshladi.

Xulosa qilib aytganda, 1946-2020 yillar oralig'ida O'zbekiston janubida hunarmandchilik sohasi o'z taraqqiyot yo'lini bosib o'tdi. Sovet davrida cheklovlarga qaramay saqlanib qolgan an'anaviy hunar turlari mustaqillikdan keyin qayta tiklanib, XXI-asrda zamonaviy iqtisodiy tizimga integratsiyalasha oldi. Bugungi kunda hunarmandchilik ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash, mahalliy aholini band qilish va milliy madaniyatni saqlash vositasi bo'lib xizmat qilmoqda. Kelgusida bu sohani yanada rivojlantirish uchun hunarmandlar salohiyatini oshirish, marketing va savdo imkoniyatlarini kengaytirish, ilmiy asoslangan tadqiqotlar olib borish zarurdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Karimov R. O'zbekiston tarixida hunarmandchilik taraqqiyoti. – Toshkent: O'zbekiston, 2001. – 112 b.

⁶ "Hunarmand" uyushmasi rasmiy hisobotlari. – Toshkent, 1998–2020 yillar.

⁷ **Karimova D.** *O'zbek xalqining an'anaviy kasanachiliklari va ularning kelajagi*. Tashkent: O'zbek xalq san'ati va madaniyati jamiyati. 2021.

2. Islomov M. Mustaqillik yillarida hunarmandchilikning tiklanishi // “Ijtimoiy fanlar” jurnali. – Toshkent, 2005. – №3. – B. 54–58.
3. To‘xtaboyev H. Janubiy viloyatlarda hunarmandchilik va milliy an‘analar. – Qarshi: Nasaf, 2010. – 98 b.
4. Rasulov J. Hunarmandchilik va turizm: rivojlanish istiqbollari // “Iqtisodiyot va madaniyat” jurnali. – Toshkent, 2018. – №4. – B. 70–74.
5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Farmoni “Hunarmandchilikni rivojlantirish va qo‘llab-quvvatlash chora-tadbirlari to‘g‘risida”. – Toshkent, 2017.
6. “Hunarmand” uyushmasi rasmiy hisobotlari. – Toshkent, 1998-2020 yillar.
7. **Karimova D.** *O‘zbek xalqining an‘anaviy kasanachiliklari va ularning kelajagi.* Tashkent: O‘zbek xalq san‘ati va madaniyati jamiyati. 2021.